

ВИСНОВОК ЕКСПЕРТА В СИСТЕМІ ДОКАЗІВ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА

АРМАШ Н. О. - доктор юридичних наук, доцент, в.о. старшого наукового співробітника відділу цивільно-правових дисциплін інститут держави і права імені В.М. Корецького

ORCID ID 0000-0001-8286-5857

БЕЗЗУБОВ Д. О. - доктор юридичних наук, професор, академік Національної академії наук вищої освіти України, провідний науковий співробітник відділу проблем державного управління та адміністративного права Інституту держави і права імені В. М. Корецького Національної академії наук України

ORCID ID 0000-0001-7183-5206

УДК 342.98.007.62

DOI: <https://doi.org/10.71404/LAW.UA.2026.1.69>

У статті здійснено комплексне дослідження правової природи висновку експерта та його місця в системі доказів адміністративного судочинства. Обґрунтовано, що висновок експерта є самостійним процесуальним засобом доказування, використання якого зумовлене необхідністю залучення спеціальних знань для встановлення обставин справ публічно-правового характеру. Проаналізовано особливості включення експертного висновку до системи доказів з урахуванням принципу офіційного з'ясування всіх обставин справи та активної ролі суду в адміністративному процесі. Визначено процесуальне значення висновку експерта як інструменту судового контролю за діяльністю суб'єктів владних повноважень і чинника забезпечення обґрунтованості судових рішень. Зроблено висновок про необхідність доктринально вивіреного підходу до використання експертних висновків з метою забезпечення балансу між спеціальними знаннями та здійсненням правосуддя в адміністративному судочинстві.

Ключові слова: висновок експерта; судова експертиза; експерт; доказ; система доказів; процесуальне значення; адміністративне судочинство.

Вступ

Адміністративне судочинство як форма здійснення правосуддя у публічно-правових спорах характеризується особливою

роллю доказування, спрямованого на забезпечення ефективного судового захисту прав, свобод та інтересів особи у відносинах з суб'єктами владних повноважень. У цьому контексті система доказів адміністративного судочинства формується з урахуванням специфіки публічно-правових правовідносин, активної ролі суду та принципу офіційного з'ясування всіх обставин справи.

Серед засобів доказування особливе місце посідає висновок експерта, який використовується для встановлення обставин, що потребують застосування спеціальних знань у науці, техніці, економіці чи інших сферах. На відміну від традиційних доказів, експертний висновок не лише фіксує фактичні дані, а й містить їх професійне осмислення, що зумовлює його складну правову природу та особливе процесуальне значення в адміністративному судочинстві.

Водночас у науковій доктрині та судовій практиці відсутній єдиний підхід до визначення місця висновку експерта в системі доказів адміністративного судочинства. Нерідко він розглядається або як допоміжний доказ, що не має самостійної доказової сили, або, навпаки, як фактично визначальний елемент доказування, який істотно впливає на результат вирішення справи. Така неоднозначність зумовлює труднощі у процесі оцінки експертних висновків та породжує ризики

формального або некритичного їх використання судом.

Актуальність дослідження правової природи та процесуального значення висновку експерта обумовлена також особливостями адміністративного процесу, в якому суд не обмежується пасивною роллю арбітра, а активно сприяє з'ясуванню фактичних обставин справи, у тому числі шляхом ініціювання призначення експертизи. За таких умов висновок експерта стає важливим інструментом реалізації принципу офіційного з'ясування обставин, але водночас потребує чіткого доктринального осмислення його меж та значення у доказовій діяльності суду.

У зв'язку з цим наукове дослідження висновку експерта в системі доказів адміністративного судочинства набуває особливо значення. Воно дозволяє не лише визначити його правову природу та процесуальне місце, а й сформулювати теоретичні орієнтири для забезпечення належного використання спеціальних знань у публічно-правових спорах, з урахуванням вимог справедливого судового розгляду та єдності судової практики.

Аналіз останніх публікацій

Упродовж останніх років науковці звертали увагу на деякі аспекти проблематики, зокрема це бачимо в працях багатьох учених, серед яких наукові дослідження В. Б. Авер'янова, О. А. Банчука, І. П. Голосніченка, О. В. Когут, Н. Янюк, Т. О. Коломоєць, В. К. Колпакова, О. В. Кузьменко та ін.

Метою статті є з'ясування правової природи висновку експерта в адміністративному судочинстві, визначення його місця в системі доказів та розкриття процесуального значення цього доказу у справах публічно-правового характеру.

Виклад основного матеріалу

Висновок експерта у адміністративному судочинстві є результатом спеціального процесуального механізму залучення спеціальних знань для встановлення обставин, що мають значення для правильного вирішення публічно-правового спору. Його пра-

вова природа не може бути зведена виключно до письмового документа або технічного додатку до матеріалів справи.

На відміну від пояснень сторін, показань свідків чи письмових доказів, висновок експерта формується у результаті дослідження об'єктів, явищ або процесів із застосуванням спеціальних знань у галузі науки, техніки, економіки, мистецтва чи іншої професійної діяльності. Саме ця обставина зумовлює його подвійну правову природу: з одного боку, як доказу, а з іншого — як форми реалізації спеціальної професійної діяльності у межах судового процесу.

У доктрині процесуального права традиційно підкреслюється, що експерт не є носієм доказової інформації у власному розумінні, а створює її шляхом аналітичної інтерпретації фактичних даних. В адміністративному судочинстві ця особливість набуває додаткового значення, оскільки експертний висновок часто використовується для перевірки законності та обґрунтованості рішень, дій або бездіяльності суб'єктів владних повноважень.

Таким чином, висновок експерта в адміністративному судочинстві слід розглядати як самостійний процесуальний доказ, що має похідний характер від спеціальних знань, але водночас є інтегрованим у механізм судового контролю за публічною владою.

Правова природа висновку експерта також обумовлена принципом офіційного з'ясування всіх обставин справи, який є характерним саме для адміністративного судочинства. На відміну від цивільного процесу, де ініціатива у доказуванні значною мірою належить сторонам, адміністративний суд уповноважений активно сприяти встановленню об'єктивної істини у справі, що посилює значення експертного доказу.

Система доказів в адміністративному судочинстві формується з урахуванням публічно-правової природи спору, особливостей суб'єктного складу та активної ролі суду у з'ясуванні обставин справи. На відміну від приватноправових процесів, у яких доказування здебільшого здійснюється сторонами, адміністративне судочинство передбачає поєднання змагальності з принципом офі-

ційного з'ясування всіх обставин справи, що істотно впливає на функціональне призначення окремих засобів доказування.

У цій системі висновок експерта посідає особливе місце, оскільки він не лише доповнює доказову базу, а й виконує інструментальну функцію щодо перевірки обґрунтованості рішень, дій або бездіяльності суб'єктів владних повноважень. Саме через експертний висновок суд отримує можливість оцінити складні фактичні обставини, які не можуть бути встановлені виключно правовими засобами.

На відміну від письмових доказів, що відображають вже наявні фактичні дані, висновок експерта формує новий масив доказової інформації, створеної шляхом аналітичного дослідження з використанням спеціальних знань. У цьому аспекті експертний висновок не є похідним доказом у класичному розумінні, а виступає самостійним елементом системи доказів, який має власну процесуальну природу та функціональне призначення.

Разом із тим у системі доказів адміністративного судочинства висновок експерта не може розглядатися ізольовано. Його доказове значення визначається у взаємозв'язку з іншими доказами, зокрема письмовими матеріалами, поясненнями сторін, актами органів публічної влади та іншими джерелами інформації. Саме в сукупності доказів експертний висновок набуває здатності впливати на формування внутрішнього переконання суду.

Особливістю адміністративного судочинства є також те, що висновок експерта часто використовується не лише для встановлення фактичних обставин, а й для оцінки відповідності управлінських рішень вимогам спеціального законодавства, технічних регламентів або нормативів. У таких випадках експертний висновок виконує функцію опосередкованого інструменту судового контролю за діяльністю публічної адміністрації, що відрізняє його від експертного доказу у цивільному чи кримінальному процесі.

Водночас включення висновку експерта до системи доказів адміністративного судочинства породжує низку процесуальних викликів. Зокрема, існує ризик надмірної «екс-

пертизації» доказування, за якої експертний висновок фактично підміняє собою оцінку доказів судом. Така ситуація суперечить принципу здійснення правосуддя судом і може призвести до зсуву балансу між судовою функцією та спеціальними знаннями.

У зв'язку з цим системний підхід до висновку експерта в адміністративному судочинстві передбачає його розгляд не як універсального або домінуючого доказу, а як одного з елементів доказової системи, що має чітко визначене процесуальне призначення. Його використання повинно бути обмежене тими випадками, коли без застосування спеціальних знань неможливо встановити юридично значущі обставини справи.

Таким чином, місце висновку експерта в системі доказів адміністративного судочинства визначається його здатністю забезпечувати повноту та об'єктивність з'ясування обставин справи, не порушуючи при цьому провідної ролі суду у здійсненні правосуддя. Саме такий підхід дозволяє забезпечити баланс між ефективністю доказування та дотриманням фундаментальних засад адміністративного процесу.

Процесуальне значення висновку експерта в адміністративному судочинстві визначається його роллю у механізмі встановлення обставин справи та забезпечення ефективного судового контролю за діяльністю суб'єктів владних повноважень. У публічно-правових спорах експертний висновок використовується не лише для з'ясування фактичних даних, а й як інструмент перевірки відповідності управлінських рішень вимогам спеціального законодавства, технічних норм і регуляторних стандартів.

На відміну від приватноправових спорів, де експертний висновок переважно спрямований на підтвердження або спростування позицій сторін, в адміністративному судочинстві він часто має публічно-контрольну функцію. Через залучення спеціальних знань суд отримує можливість оцінити обґрунтованість рішень органів публічної влади у сферах, що характеризуються підвищеною складністю та спеціалізацією, зокрема у податкових, митних, антимонопольних, містобудівних та екологічних правовідносинах.

Процесуальне значення висновку експерта також проявляється у його впливі на динаміку адміністративного процесу. Призначення експертизи може зумовлювати зміну предмета доказування, уточнення фактичних обставин справи або коригування процесуальної позиції сторін. У цьому аспекті експертний висновок виступає не лише засобом доказування, а й чинником процесуальної організації судового розгляду.

Водночас у справах публічно-правового характеру експертний висновок не може підміняти собою правову оцінку дій або рішень суб'єктів владних повноважень. Його процесуальне значення обмежується сферою спеціальних знань і не поширюється на питання правомірності, доцільності чи законності управлінських актів, які належать до виключної компетенції суду. Дотримання цього розмежування є принциповим для збереження балансу між експертною діяльністю та здійсненням правосуддя.

Особливу увагу слід приділити співвідношенню висновку експерта з принципом офіційного з'ясування всіх обставин справи. У адміністративному судочинстві експертний висновок часто виступає засобом реалізації цього принципу, оскільки дозволяє суду самостійно ініціювати залучення спеціальних знань у разі недостатності наданих сторонами доказів. Водночас така активність суду не повинна призводити до порушення процесуальної рівноваги або створення переваг для однієї зі сторін.

Процесуальне значення висновку експерта полягає також у забезпеченні обґрунтованості та мотивованості судових рішень. Належним чином використаний експертний висновок сприяє підвищенню якості судового розгляду, зменшенню ризиків формального підходу до доказування та формуванню послідовної судової практики у справах публічно-правового характеру.

Таким чином, висновок експерта в адміністративному судочинстві виконує багатофункціональну процесуальну роль: він є засобом доказування, інструментом судового контролю за діяльністю публічної адміністрації та елементом організації судового процесу. Його процесуальне зна-

чення визначається не самостійною «вагою» як доказу, а здатністю сприяти повному, об'єктивному та справедливому вирішенню публічно-правового спору з дотриманням фундаментальних засад адміністративного судочинства.

Висновки

Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що висновок експерта в адміністративному судочинстві є складним та багатомірним процесуальним явищем, правова природа якого не може бути зведена ані до звичайного письмового доказу, ані до допоміжного джерела інформації для суду. Його використання зумовлене об'єктивною потребою залучення спеціальних знань для встановлення фактичних обставин справ публічно-правового характеру, що виходять за межі загальноюридичної компетенції суду.

Обґрунтовано, що висновок експерта посідає самостійне місце в системі доказів адміністративного судочинства, водночас функціонуючи у тісному взаємозв'язку з іншими доказами. Його доказове значення не є наперед визначеним і формується у межах сукупної оцінки всіх доказів у справі. Такий підхід відповідає принципам адміністративного процесу та дозволяє уникнути як формального ігнорування експертних висновків, так і їх абсолютизації.

Встановлено, що публічно-правова природа адміністративних спорів надає експертному висновку додаткового процесуального значення, пов'язаного із здійсненням судового контролю за діяльністю суб'єктів владних повноважень. У цьому аспекті експертний висновок виступає інструментом опосередкованої перевірки обґрунтованості управлінських рішень, дій або бездіяльності, не підміняючи при цьому правову оцінку, яка належить виключно до компетенції суду.

Зроблено висновок, що процесуальне значення висновку експерта в адміністративному судочинстві виходить за межі його формального використання як засобу доказування. Він впливає на динаміку судового процесу, визначає обсяг і напрям доказування, а також сприяє уточненню предмета доказування у складних публічно-правових

спорах. Водночас така роль експертного висновку потребує чіткого дотримання меж між сферою спеціальних знань та здійсненням правосуддя.

Доведено, що системний підхід до висновку експерта в адміністративному судочинстві має ґрунтуватися на поєднанні принципу офіційного з'ясування всіх обставин справи з вимогами процесуальної рівноваги та незалежності суду. Судова активність у призначенні експертизи повинна бути спрямована на забезпечення повноти та об'єктивності розгляду справи, але не створювати ризиків зміщення процесуальної ініціативи або порушення балансу між сторонами.

Загалом зроблено висновок, що належне використання висновку експерта як доказу в адміністративному судочинстві можливе лише за умови доктринально вивіреного розуміння його правової природи, місця в системі доказів та процесуального значення. Формування таких підходів є необхідною передумовою забезпечення єдності судової практики, підвищення якості судових рішень та ефективності судового захисту у справах публічно-правового характеру.

Література

1. Про адміністративні правопорушення : Кодекс України (1984 р.), зі змінами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 02.11.2024).
2. Про адміністративну процедуру : Закон України (17.02.2022) зі змінами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text>.
3. Банчук О. А. Доповідь «Адміністративно-деліктне законодавство в європейських державах і пропозиції щодо його реформування в Україні». Юридичний науковий

SUMMARY

The article provides a comprehensive analysis of the legal nature of expert opinions and their place within the system of evidence in administrative judicial proceedings. It is substantiated that an expert opinion constitutes an independent procedural means of proof, the use of which is обусловлено by the necessity of applying specialised knowledge to establish facts in public-law disputes. The peculiarities of incorporating expert opinions into the evidentiary system are examined in light of the principle of official clarification of all circumstances of the case and the active role of the court in administrative proceedings. The procedural significance of expert opinions as an instrument of judicial control over the activities of public authorities and as a factor ensuring the reasonableness of judicial decisions is determined. The article concludes that a doctrinally grounded approach to the use of expert opinions is essential for maintaining a balance between specialised knowledge and the administration of justice in administrative adjudication.

Keywords: expert opinion; forensic examination; expert; evidence; system of evidence; procedural significance; administrative justice.

електронний журнал. 2006. № 2. С. 183– 185. URL: http://www.lsej.org.ua/2_2016/53.pdf.

4. Савіцька В. В. Актуальні питання адміністративно-деліктного права України. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. 2024. Серія ПРАВО. Вип. 84. Ч. 3. С. 186– 191. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2024/09/30-2.pdf>. Н. Янюк 172 ISSN 2078-4503. Вісник Львівського університету. Серія юридична. 2024. Випуск 79

5. Кузьменко О. В. Теоретичні засади адміністративного процесу : монографія. Київ : Атіка. 2005. 352 с.